

Φανατισμός και ανεκτικότητα

/ Αφιέρωμα / Βία, & Επιθετικότητα

Βασίλειος Στογιάννος, Καθηγητής Ιστορίας των χρόνων & της Ερμηνείας της Καινής Διαθήκης
Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Στην καθημερινή πράξη των χριστιανών εμφανίζονται σε πολλά ζητήματα, δείγματα δύο διαμετρικά αντίθετων συμπεριφορών: του φανατισμού και της ανεκτικότητας. Αντιπροσωπεύουν, θα έλεγε κανένας, δυο τύπους πιστών σε κάθε λεπτομέρεια της εκκλησιαστικής ζωής. Από την μια μεριά ο φανατικός χριστιανός, που ψάχνει να βρει ευκαιρία για να εκφράσει με τον εντονότερο δυνατό τρόπο τη μισαλλοδοξία του. Κι από την άλλη ο ανεκτικός, που παρά τις επιθέσεις του προηγούμενου διατηρεί πάντα μια διαλλακτική στάση σ' όλα τα θέματα. Οι δυο τύποι διευρύνονται σε ομάδες πολλές φορές και δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο οι μεταξύ τους διαφορές να απολήξουν και σε ένα μικρό πόλεμο λέξεων από τις στήλες των περιοδικών. Η αφορμή μπορεί να είναι σοβαρή ή και ασήμαντη. Η αντιδικία βασικά οφείλεται σε μια διάφορη αντιμετώπιση των άλλων μέσα σε μια πολύφωνη κοινωνία με ποικίλες ιδεολογίες, όπως η δική μας σήμερα. Είτε για την αλλαγή της αμφιέσεως του ιερού κλήρου πρόκειται είτε για τις σχέσεις με τις άλλες χριστιανικές ομολογίες είτε για τη χρήση της πολυφωνίας στη λατρεία μας, πάντα ο φανατικός και ο ανεκτικός θα βρεθούν αντίπαλοι, γιατί αντιπροσωπεύουν δυο αντίθετες νοοτροπίες. Επειδή κι οι δυο εμφανίζονται ως γνήσιοι εκπρόσωποι του χριστιανισμού, ο απλός και συνήθως απληροφόρητος πιστός μπερδεύεται, αμφιταλαντεύεται και τελικά δεν ξέρει ποιός έχει δίκιο. Αξίζει, λοιπόν, να ασχοληθούμε λίγο με την τυπολογία αυτών των δύο τύπων και να δούμε ποιός

βρίσκεται πλησιέστερα προς το πνεύμα και την παράδοση της Εκκλησίας.

Το πρώτο γνώρισμα του φανατικού είναι η μισαλλοδοξία του. Χωρίς να ενδιαφερθεί καν να μάθει τι ακριβώς υποστηρίζουν οι αντίπαλοί του, απορρίπτει ευθύς εξ αρχής κάθε θέση τους ως εσφαλμένη και στη συνέχεια ψάχνει να βρει τα επιχειρήματα για την απόρριψη. Άλλωστε βλέπει πάντα τα πράγματα άσπρα – μαύρα, χωρίς καμιά ενδιάμεση απόχρωση. Όλες οι δικές του απόψεις είναι σωστές, ενώ όλες οι διαφορετικές απόψεις είναι εσφαλμένες. Αυτή η στάση του φανατικού προέρχεται από την πεποίθησή του ότι οι δικές του απόψεις και πράξεις είναι απόλυτα σωστές και ορθές. Καμιά αμφιβολία δεν γεννιέται ποτέ μέσα του για ό,τι λέγει και πράττει. Πάντα έχει δίκιο και ενεργεί σωστά. Όχι μόνον οι γενικές αλήθειες, αλλά και κάθε λεπτομέρειά τους είναι αναμφισβήτητα ορθή. Σ' όλα πορεύεται όπως πρέπει.

Με τέτοιες προϋποθέσεις δεν είναι δυνατόν να ανοίξει διάλογο ο φανατικός. Όταν μιλεί, το κάνει μόνο για να δια φωτίσει τους άλλους και να τους φέρει στο σωστό δρόμο. Όταν μιλούν οι άλλοι, συνήθως κλείνει τ' αυτιά του και συνεχίζει μετά το δικό του, το ίδιο πάντα τροπάριο, χωρίς καμιά παραλλαγή. Ουσιαστικά δεν ενδιαφέρεται για απόψεις που απορρίπτει ευθύς εξ αρχής με μόνη τη δικαιολογία ότι δεν συμφωνούν με τις δικές του!

Ο φανατικός ακόμη δεν διακρίνει ανάμεσα σε ιδέες και πρόσωπα. Όποιος διαφωνεί μαζί του στη θεωρία, είναι καταδικασμένος και στη ζωή του. Αρκεί να διαφωνήσει σ' ένα σημείο, για να βγει το συμπέρασμα ότι διαφωνεί σ' όλα θεωρητικά και πρακτικά, θεωρεί επί παραδείγματι κάποιον για αιρετικό με βάση τις δικές του απόψεις; Πολύ σύντομα θα γενικεύσει την κρίση του για κάθε σημείο της πίστεως του άλλου, αλλά και για κάθε σημείο της ζωής του. Η γενίκευση και η αδιαφορία για τις λεπτομέρειες είναι βασικό γνώρισμα του φανατικού. Προέρχεται κι αυτό

από την τάση του να μην διακρίνει τις αποχρώσεις. Όποιος διαφωνεί μαζί του θεωρητικά, δεν μπορεί κατά την πίστη του να πορεύεται σωστά στην πράξη. Έτσι συχνά οι επιθέσεις του αναφέρονται όχι στο συζητούμενο θέμα, αλλά στο πρόσωπο και τη ζωή του αντιπάλου του,

Και μια και δεν μπορεί ν' ανοίξει διάλογο, αρχίζει την πολεμική. Πολεμική εναντίον ιδεών και προσώπων αδιακρίτως.

Φυσικά δεν την ονομάζει πολεμική αυτή τη διαγωγή του. Συνήθως την αποκαλεί έλεγχο, κριτική ή κάπως έτσι. Ουσιαστικά όμως πρόκειται για πόλεμο χωρίς έλεος στο όνομα της αλήθειας. Για καλόπιστη κριτική σε θέματα ουσίας ούτε λόγος να γίνει. Επίσης δεν μπορεί να γίνει λόγος για μέτρο στη χρήση όρων και λέξεων. Όλα βρίσκονται στο μέτρο της υπερβολής, ανακατεμένα προσωπικά και πραγματικά, αληθινά και φανταστικά, υποκειμενικά και αντικειμενικά, χωρίς καμιά διάκριση. Όπως στον πόλεμο, έτσι και στην πολεμική του φανατικού σκοπός είναι η εξόντωση του αντιπάλου με κάθε τρόπο και κάθε μέσο. Δεν είναι σπάνιο να χρησιμοποιηθεί η συκοφαντία, τα υπονοούμενα που συμπληρώνονται με καλά οργανωμένη εκστρατεία ψιθύρων, η απομόνωση ενεργειών ή λόγων ώστε να βγει το ποθούμενο συμπέρασμα και άλλα παρόμοια.

Όλα αυτά δεν είναι βέβαια γνωρίσματα του θρησκευόμενου φανατικού αποκλειστικά, ούτε παρουσιάζονται όλα μαζί πάντοτε. Η παθολογία που αναφέρουμε ισχύει για κάθε φανατικό, άσχετα προς την ιδεολογική και κοσμοθεωρητική τοποθέτησή του. Είναι εκδηλώματα του φανατισμού σε πανανθρώπινη κλίμακα. Ο φανατικός χριστιανός είναι απλώς μια επιμέρους περίπτωση. Έχει όμως και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του: προσπαθεί πάντα να συνδέσει τον φανατισμό του με τον χριστιανισμό και την ορθοδοξία. Επιχειρεί να καλύψει την όλη τακτική του με λόγους ή πράξεις του Χριστού, των Αποστόλων και των Πατέρων. Ό,τι κάνει και λέγει είναι πάντα η συνέχεια του δρόμου που χάραξε ο Χριστός και που οι αντίπαλοι νοθεύουν! Η κριτική του είναι ανάλογη με την κριτική του Χρυσοστόμου, ο έλεγχός του είναι το μαστίγιο του Χριστού εναντίον των συγχρόνων κολλυβιστών, η διαφωνία του με την εκκλησιαστική διοίκηση είναι η ίδια με τη διαμαρτυρία του αποστόλου Παύλου εναντίον του ιουδαίου αρχιερέως. Όλα έχουν την αφετηρία τους στο άγιο παρελθόν της Εκκλησίας μας...

Φυσικά τα επιχειρήματα των φανατικών δεν είναι σωστά ούτε ανταποκρίνονται στην ιστορική πραγματικότητα. Ο Χριστός δεν ήταν φανατικός. Αυτό το γνωρίζουμε από όλη τη ζωή του, από τη στάση του απέναντι στους αμαρτωλούς, από την αγάπη του για κάθε άνθρωπο. Η περίφημη σκηνή με το μαστίγιο στον ναό έχει τελείως διαφορετικό νόημα: δείχνει ότι αρχίζει μια νέα εποχή που απαιτεί μια ηθική και λειτουργική καθαρότητα ουσιαστική και όχι τυπική. Όσο για τα «ουαί» κατά των φαρισαίων είναι κι αυτά ενδεικτικά: μια μόνο φορά κατακρίνει ανθρώπους ο Χριστός, κι αυτοί είναι οι φανατικοί θρησκευόμενοι της εποχής του!

Η ίδια έλλειψη φανατισμού διακρίνει και τους Πατέρες της Εκκλησίας. Μισαλλόδοξοι και φανατικοί ήταν οι αιρετικοί. Έχει αξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις σχετικά ο Μ. Αθανάσιος και δίνει πολύ ζωντανές περιγραφές των διωγμών και των βιαιοπραγιών των αιρετικών κατά των ορθοδόξων. Αιρετικοί κατέστρεψαν τους αρχαίους ναούς κατά τον 4^ο αιώνα από πνεύμα φανατισμού και μισαλλοδοξίας και αιρετικοί κατέφευγαν ακόμη και σε συμμαχίες με αλλόθρησκους για να βλάψουν τους ορθοδόξους!

Οι Πατέρες της Εκκλησίας δεν ήταν φανατικοί, γιατί δεν τους συνόδευσαν τα γνωρίσματα του φανατισμού που είδαμε πριν λίγο. Η εμμονή τους σε θέματα πίστεως δεν σχετίζεται με τον φανατισμό, αλλά με τον ένθεο ζήλο τους και την πιστότητά τους στην ορθή πίστη της Εκκλησίας του Χριστού. Άλλο ζήλος όμως και ακράδαντη και σταθερή πίστη και άλλο φανατισμός. Ο ζήλος δεν στρέφεται εναντίον προσώπων ή ιδεών, αλλά βασικά σχετίζεται με την ιεραποστολή και τον συνεχή διάλογο με τους συνανθρώπους με τελικό στόχο τον ευαγγελισμό του κόσμου και τη σωτηρία των ανθρώπων. Ο ζήλος δεν φθάνει ποτέ συνειδητά στην υπερβολή του φανατισμού, γιατί ο ζηλωτής αφήνει τον εαυτό του στην καθοδήγηση του αγίου Πνεύματος. Ακόμη έχει ο ζηλωτής ζέση και όρεξη για τη διάδοση της πίστεως, που τον κάνει όχι μόνο να ακούει τους άλλους, αλλά και να διαλέγεται μαζί τους. Ο ζήλος άλλωστε όπως ξέρομε από τους Πατέρες ποτέ δεν εκτοπίζει άπα τη ζωή και τη δράση του πιστού την αγάπη του Χριστού.

Η ιστορία της Εκκλησίας δεν είναι ιστορία φανατισμού, αλλά μια πορεία αγάπης για τον κόσμο. Κι η αγάπη έχει ως ένα γνώρισμα και την ανεκτικότητα απέναντι στους άλλους, σ' όσους δεν συμφωνούν μαζί μας. Όταν ο ίδιος ο Θεός μας ανέχεται όλους, είναι φυσικό να ανεχόμαστε και μείς όσους δεν συμφωνούν μαζί μας. Έτσι δίδαξαν και έτσι έζησαν στον κόσμο οι άγιοι, αυτοί που στερήσαν την Εκκλησία.

Ανεκτικότητα δεν σημαίνει βέβαια άρση της διαφωνίας ούτε συμφωνία με ιδέες που είναι αντίθετες με την πίστη μας. Σε θέματα πίστεως δεν θα υποχωρήσει ποτέ ο χριστιανός, θα μάθει όμως να σέβεται τον άλλον, προσπαθώντας, όταν το μπορεί, με τον ειλικρινή και έντιμο διάλογο να δείξει που βρίσκεται το λάθος του άλλου. Η σταθερότητα στην πίστη συνδέεται με την ιεραποστολή. Αυτή όμως βασίζεται σ' ένα καλόπιστο διάλογο με τον συνάνθρωπο. Παράδειγμα ο απόστολος Παύλος, που δεν άρχισε τον λόγο του στην Αθήνα με αφορισμούς κατά των ειδωλολατρών, αλλά με έξαρση των θετικών σημείων που βρήκε. Παράδειγμα επίσης ο Μ. Βασίλειος που έφερε στην Εκκλησία πλήθος ημιαιρεϊανών, δείχνοντάς τους ότι δεν διέφεραν παρά στην ορολογία. Πάντα υπάρχουν κοινά σημεία με τους άλλους. Αρκεί να έχουμε αγάπη και πραγματικό ένθεο ζήλο για να τα δούμε, με μάτι καθαρό από κάθε φανατισμό.

Η ανεκτικότητα είναι η χριστιανική στάση απέναντι σ' όσους έχουν διαφορετικές απόψεις. Κι αυτό σημαίνει ανεκτικότητα για τις ιδέες τους. Σημαίνει ακόμη μελέτη των ιδεών που διαφωνούμε, με σκοπό να βρούμε ό,τι καλό και σωστό περιέχουν, ώστε να οδηγηθούμε σ' ένα διάλογο με στόχο την αλήθεια. Σημαίνει ακόμη σταθερότητα στην πίστη μας, ώστε να βλέπομε καθαρά με το μάτι της αγάπης που μας δίνει το άγιο Πνεύμα. Σημαίνει αγάπη για τον συνάνθρωπο, ανεξάρτητα από τις όσες και οποίες διαφωνίες μας. Σημαίνει τέλος ζήλο για τον ευαγγελισμό των συνανθρώπων, όχι για να θεριέψει με την τυχόν επιτυχία ο εγωισμός μας, αλλά με

στόχο την επικράτηση του Ευαγγελίου και τη θεμελίωση των ανθρωπίνων σχέσεων πάνω στην αγάπη του Χριστού.

(Β. Π. Στογιάννος, «Η Εκκλησία στην ιστορία και στο παρόν», φκδ. Π. Πουρναρά-Θεσ/νίκη, σ. 117-121)

<http://bit.ly/14ldnep>